

Nieuwe uitgaven

Emmanuel GERARD en Jozef MAMPUYS (red.), *Voor kerk en werk. Opstellen over de geschiedenis van de arbeidersbeweging. 1886-1986. Kadoc jaarboek 1985*. Universitaire Pers Leuven, 1986. 367 p.

Met de uitgave van dit vierde jaarboek — de vorige handelden over Cardijn, het Ultramontanisme en Vijftig jaar Chirojeugd — zet het Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC) een intussen groeiende traditie verder. Het boek verscheen n.a.v. de viering van honderd jaar christelijke arbeidersbeweging, maar is helemaal geen ophemelend gedenkboek. Typerend voor de kritische — d.i. wetenschappelijke — opstelling van de samenstellers is de aanhef van de inleiding, waarin ze al onmiddellijk meedelen dat de beweging eigenlijk nog geen eeuw oud is, omdat de in 1886 te Gent opgerichte antisocialistische Katoenbewerdersbond „Recht en Plicht”, die doorgaans „de eerste christelijke vakvereniging wordt genoemd”, haar uitgesproken christelijke dimensie pas kreeg vanaf 1890.

Het boek bevat zeven bijdragen van historici die verbonden waren of zijn aan de KU Leuven. Dat is niet verwonderlijk, omdat daar sinds een paar jaar systematisch de geschiedenis van de christelijke arbeidersbeweging wordt onderzocht, met het oog op de uitgave in 1991 — bij het eeuwfeest van *Rerum Novarum* — van een nieuw standaardwerk over dat onderwerp, dat het intussen enigszins verouderde driedelige werk uit 1963-1966 van wijlen pater S.H. Scholl moet vervangen. De bijdragen handelen over de verstrengeling tussen de christelijke arbeidersbeweging en de Vlaamse beweging (Lode Wils), de Antisocialistische werkliedenbond van Gent vóór 1914 (Jan de Maeyer), de propaganda van pater Rutten voor de christelijke vakbeweging 1900-1914 (Jozef Mampuys), de werking van het Algemeen Secretariaat der Christelijke Beroepsverenigingen 1904-1912 (Jozef Mampuys), de christelijke arbeidersbeweging en de strijd om de sociale werken (Emmanuel Gerard), de hervorming van het Algemeen Christelijk Werkersverbond na de Tweede Wereldoorlog (Antoon Osaer), het ACW en de oprichting van de CVP (Jozef Smits).

In het kader van dit tijdschrift interesseert ons vooral de relatie Vlaamse beweging - christelijke arbeidersbeweging. In zijn bijdrage daarover vertrekt Lode Wils van de vraag, waarom „de christelijke arbeidersbeweging in Vlaanderen veel sterker staat dan in Wallonië, misschien wel sterker dan in enig ander land?”. De verklaring voor die bijzondere situatie ligt volgens hem „voor een groot stuk” hierin, dat „de Vlaamse beweging stimulerend heeft gewerkt op de progressieve krachten in de katholieke opinie, en daardoor een groot aandeel heeft genomen in de voorbereiding, het ontstaan en de ontwikkeling van de arbeidersbeweging. Terwijl deze op haar beurt aan de Vlaamse beweging de

massale aanhang en stuwkracht heeft bezorgd die haar toelieten om het openbaar leven te vernederlandsen". Die stelling onderbouwt hij verder in een chronologisch opgevat betoog, waarin hij enerzijds elementen uit vroegere publikaties opnieuw opneemt, en anderzijds de resultaten verwerkt van recente onderzoeken door hemzelf en anderen.

In het tweede en derde kwart van de 19e eeuw kwam in België — zoals elders in Europa — een democratische stroming onder de kleine burgerij en de intellectuelen op gang, die in het spoor van 1830 zich verbond met patriottisme. Na enkele jaren groeide hieruit de Vlaamse beweging, „die wilde voorkomen dat België franstalig zou worden”, en die vanaf 1840 het politieke terrein betrad met steun van vooral de katholieke opinie, zodat de liberalen naarmate het unionisme afbrokkelde zich steeds meer gingen afzetten tegen dit „klerikale wapen”.

De eerste arbeidersverenigingen die na de revolutiegolf van 1848 vorm kregen, werden gesteund door flamingantische ambachtslui en intellectuelen, en tijdens de langdurig conservatief-liberale regering van 1857 tot 1870 „groeide een bondgenootschap tussen een aantal democraten, flaminganten, arbeidersverenigingen en katholieken rond een progressief oppositieprogramma : gemeentelijke autonomie, verlaging van de militaire lasten, uitbreiding van het stemrecht, bevordering van de volkstaal, vrijhandel en sociale maatregelen”. Daaruit ontstond in Antwerpen de Meetingpartij ; elders ontstonden antiregeringscoalities gesteund door flaminganten en arbeidersverenigingen. Halfweg de jaren zestig scheurde zich bij de Gentse wevers een vrijzinnige groep af, die de „Vooruit” zou oprichten, omdat ze — zo stelt Wils — „de voorrang gaven aan de vrije gedachte boven de democratie en de Vlaamse beweging” (p. 17). Die scheuring herhaalde zich daarna elders, en toen in de jaren na 1870 de levensbeschouwelijke tegenstelling het openbare leven in België helemaal ging beheersen, kreeg het socialisme vooral aanhang in kringen van de hevigste tegenstanders van de katholieke kerk. Parallel daarmee kreeg de sociale werking van de kerk steeds meer een ultramontaanse inslag. De democratische beweging werd teruggedrongen.

De christen-democratie, die in de jaren 1880-1895 vorm kreeg, ontstond „uit een verbinding van de twee elementen die de voorgeschiedenis ervan vormden : de Vlaams-democratische stroming en de religieus of zelfs ultramontaans geïnspireerde sociale werking”. Bovendien herleefde vanaf 1882 een democratische stroming onder de kleine burgerij en de Vlaamse beweging, waarbij — in het spoor van de christen-democratie — de flamingantische kleine burgers — met de invoering van het algemeen stemrecht in 1893 — „zich gingen opwerpen als vertegenwoordigers van „het volk”, ook van de arbeiders en van het platteland die zolang verwaarloosd waren... Er ontstond een ware vervlechting tussen de Vlaamse beweging en de beginnende christen-democratie ; dat was het eindpunt van een evolutie sinds 1848... Door de stuwning van de christen-democratie werd de Vlaamse beweging eindelijk een volksbeweging”.

Van hun kant raakten in de jaren negentig vele leden van de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging doordrongen „van de noodzaak van een godsdienstig-nationale Vlaamse strijd die de sociale dimensie niet zou verwaarlozen”. De studentenbeweging werd zo de voedingsbodem voor de leiders van zowel de Vlaamse als de katholieke Sociale beweging.

En wat dan met de arbeidersbeweging? Wils onderstreept dat die binnen de „veelvormige christen-democratie” maar heel langzaam groeide, eerst in Gent, waar Arthur Verhaegen er een uitgesproken godsdienstig karakter aan gaf en minder belangstelling had voor de Vlaamse beweging. De auteur glijdt wat heen over de rol die de christelijke arbeidersbeweging in de Vlaamse beweging al dan niet speelde in de periode 1890-1914. Ik heb de indruk dat daarover nog meer bronnenonderzoek nodig is vooraleer wij tot een definitieve typering kunnen komen.

De schok van de Eerste Wereldoorlog en de daaropvolgende invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht bracht een offensief van zowel de Vlaamse als de christen-democratische beweging, die „één front vormden tegen de conservatieve krachten die de burgerlijke heerschappij en de tweetaligheid van Vlaanderen wilden handhaven”. ACV-voorzitter Hendrik Heyman predikte de eenheid van Vlaamse en syndicale strijd. De meest strijdvaardige flaminganten in de Kamer tijdens het interbellum waren afgevaardigden van de christelijke arbeidersbeweging, die een bondgenootschap met de groep-Van Cauwelaert handhaafden om zo het minimumprogramma te realiseren. Tegelijkertijd kwam het tot een scherpe tegenstelling tussen Vlaams-nationalisme en christelijke arbeidersbeweging. De katholieke Vlaamse studentenbeweging evolueerde naar een anti-Belgisch Vlaams-nationalisme, zodat „op langere termijn de bron uitdroogde, waaruit de arbeidersbeweging vanaf haar ontstaan niet alleen sympathisanten en ondersteuners, maar ook vele leiders had geput”. Wils interpreteert dat proces ook positief: „als een element in de verzelfstandiging van de beweging”.

Over de periode na de Tweede Wereldoorlog beperkt de auteur zich tot enkele „losse gegevens” samen ter verklaring van de groei van de christelijke arbeidersbeweging en de herleving van de Vlaamse beweging. Er waren twee decennia nodig om de identificatie collaboratie-Vlaamse beweging ongedaan te maken, iets waarvoor vooral de christelijke arbeidersbeweging zich inspande. Dat deed ze ook voor de realisering van de taalwetgeving. Ten derde speelde ze een belangrijke rol in het tot stand komen van een eigentijds programma voor de Vlaamse beweging, waarin sterker de sociaal-economische dimensies naar voren kwamen.

Al blijven na lectuur van deze bijdrage nog een aantal vraagtekens open, die pas na verder onderzoek over de periodes net vóór de Eerste en na de Tweede Wereldoorlog kunnen worden weggewerkt, toch is deze globale evolutieschets belangrijk. Ook al omdat een poging de wisselwerking tussen Vlaamse en sociale beweging te schetsen, een verruiming betekent voor de geschiedschrijving

van de arbeidersbeweging. Die blijft immers vaak steken in een louter „sociale” benadering, waarbij „de Vlaamse beweging” niet wordt betrokken, omdat ze als een ietwat kunstmatige „nevenbeweging” wordt beschouwd. Zelfs tijdens een radiodiscussie n.a.v. de publikatie van dit jaarboek, kwam dat naar voren. Waaruit dan weer blijkt dat één artikel als dit onvoldoende is om dat vooroordeel te doorbreken.

Louis VOS